

CUMHURBAŞKANLIĞI SENFONİ ORKESTRASI KONSERLERİNDE PİYANONUN YERİ *

Arş. Gör. Elif Kodak**

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası konserlerinde piyano eserlerine hangi ölçüde yer verildiğinin incelenmesi ve 1969-1970/2004-2005 konser sezonları arasında orkestra konserlerinde piyanonun yerinin belirlenmesidir. Bu amaçla CSO (Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası) arşivinde yapılan inceleme sonucunda elde edilen veriler işlenerek yorumlanmıştır. Araştırmada, öncelikle orkestranın vermiş olduğu konserler içinde piyano eserlerine hangi oranda yer verildiği bulunmuştur. Daha sonra seslendirilen piyano eserlerinin dönemlerine ve bestecilerine göre dağılımı yapılmış, bu dağılım içinde Türk bestecilerinin ve Türk solistlerin yeri belirlenmiştir.

Anahtar kelimeler: Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası, piyano konserleri, piyanist.

THE PLACE OF THE PIANO IN PRESIDENTIAL SYMPHONY ORCHESTRA CONCERTS

Abstract

The purpose of this work is to establish how much place is given to piano works in Presidential Symphony Orchestra concerts and to define the general condition of the piano in the 1969-1970/2004-2005 concert seasons. In order to do this, the data obtained by analysing the CSO (Presidential Symphony Orchestra) archive are discussed. Firstly, at what rate are piano works placed in the concerts that the orchestra give. Then, the distribution of the piano works by their periods and composers was determined. Finally, the place of Turkish composers and Turkish soloists in this distribution was determined.

Key words: Presidential Symphony Orchestra, piano concerts, pianist.

* Bu çalışma, "Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Yetişen Piyanistlerin Türk Müzik Kültürü İçindeki Yeri" (Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı, Müzik Bilim Dalı, Bursa 2005) başlıklı yüksek lisans tez çalışmasının bir bölümüne dayanmaktadır.

** Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Müzik Eğitimi Ana Bilim Dalı

GİRİŞ

Senfoni orkestrası kavramının temelleri 18. yüzyıl ortalarında Almanya'da kurulan Mannheim Okulu'na dayanmaktadır. Çağın en usta sanatçılarından oluşan bu orkestra, tarihte ilk kez yaylı ve üflemeli çalgıları bir araya getirmiş, yaptığı deneysel çalışmalarla orkestra geleneğini bilimsel temellere dayandırarak müzikte yeni biçimlerin doğmasına yol açmıştır. (İlyasoğlu, 1996, s.50) Günümüzde ise senfoni orkestrası denilince akla üflemeli, vurmali ve yaylılardan oluşan çalgılar topluluğu gelmektedir. Senfoni orkestraları buldukları kentin müzik yaşamına büyük katkıda bulunmakta, müzik etkinliklerine hareketlilik ve süreklilik sağlamaktadır. Düzenli aralıklarla konser veren bir senfoni orkestrası, dinleyicilerine yerli yabancı solistleri, şefleri ve bestecileri tanıma fırsatı verdiği gibi, günlük hayatın getirdiği yoğun tempodan bir süreliğine uzaklaşma imkanı da sunar. "Büyük bir orkestrayı dinlemenin verdiği müzik zevki yanında sözü pek edilmeyen ikinci bir zevk daha vardır: Görme zevki. Bu görerek dinlemenin, çalınan bir eserin verdiği heyecanı mutlak surette arttırdığı bir gerçektir." (Tarcan, 1969)

Ülkemizin en köklü orkestrası olan Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası'nın (CSO) temelleri 19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda çok sesli müzik hareketleri doğrultusunda Mehterhane'nin kapatılıp yerine Müzika-i Hümayun'un kurulmasına dayanmaktadır (1826). Sultan II. Mahmut, 1826'da yeniçeri ocağını kaldırdıktan sonra yeni orduyla birlikte Avrupa örneğine uygun bir boru takımı kurdu. Daha sonra bandoya dönüştürülen bu takım, birkaç yıl sonra yaylı orkestra çalgılarının da eklenmesi ile ilk Türk senfonik orkestrasını oluşturmuştur. Müzika-i Hümayun'un başına 1828'de İtalya'dan getirilen Donizetti Paşa (1788-1856), 28 yıl boyunca bu kurumda hizmet vermiştir. II. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte (1908) Müzika-i Hümayun'da görevli olan yabancı müzikçiler ülkelerine dönmüş, yerlerine Türk müzikçiler atanmıştır. (Gazimihal, 1955) Cumhuriyet'in ilanının ardından, 1924 yılında Müzika-i Hümayun Ankara'ya taşınarak Riyaseti Cumhur Musiki Heyeti adını almıştır. 1933 yılına kadar bu isim altında çalışmalarını sürdüren bando ve orkestra, bu tarihten sonra birbirinden ayrılmış, orkestra, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanarak "Cumhurbaşkanlığı Filarmonik Orkestrası" adını almış, bando ise askeri idareye bağlanarak "Cumhurbaşkanlığı Armoni Mızıkası" adını almıştır. 1957 yılında kabul edilen yasa ile orkestranın işleyişine özerklik getirilmiş ve "Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası" adını almıştır. Görüldüğü gibi CSO, Osmanlı İmparatorluğunun Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinden cumhuriyetin kuruluşuna ve oradan da günümüze dek varlığını sürdürmüştür. Özellikle cumhuriyet döneminde dünyaca ünlü solistleri ve şefleri de konuk eden orkestra, birçok Türk soliste de kendini gösterme imkânı sağlamıştır.

Toplumsal yaşantıda böylesine önemli bir işleve sahip olan orkestraların sezonluk konser programları da büyük önem kazanmaktadır. Orkestraların

programları incelendiğinde hemen her konserde bir solistin yer aldığı görülmektedir. Piyanonun, yaylıların veya üflemelilerin aksine bir orkestra elemanı olarak çok nadir kullanılması, bu çalgıya, orkestra eşliği ile solist olarak çalındığında gerek tını, gerekse görüntü olarak ayrı bir özellik vermektedir. Tek başına orkestranın ses sınırına sahip olan piyanonun, senfoni orkestrası ile ortaklığı dinleyiciye ses açısından büyük bir zenginlik yaratmaktadır. Bu bakımdan orkestra konserlerinde piyanoya yer verilmesi önemli görülmektedir. Ülkemizde de, özellikle cumhuriyetin kuruluşunun ardından CSO eşliğinde konser veren piyanistler arasında Emil Gilels (1959), Friedrich Wührer (1970), Pierre Sancan (1972), Walter Gieseking (1944), Wilhelm Kempff (1943) gibi dünyaca ünlü sanatçılar bulunmaktadır. Yine cumhuriyetin ilk yıllarında, Musiki Muallim Mektebi ve Ankara Devlet Konservatuarı öğretmenlerinden Ferhunde Erkin ve Mithat Fenmen de birçok piyano eserinin Türkiye’de ilk seslendirilişini gerçekleştirmişlerdir. “Ferhunde Erkin, Paul Hindemith gibi büyük bir besteci ve eğitimcinin yönettiği orkestra eşliğinde Bach’ın Do minör Piyano Konçertosu’nu yorumladı. Ferhunde Erkin, zaten Almanya’dan döner dönmez konserler vermeye başlamış, orkestra eşliğindeki ilk konserini Zeki Bey yönetimindeki Riyaset-i Cumhur Filarmoni Orkestrası eşliğinde Musiki Muallim Mektebi Salonu’nda vermiş ve Beethoven’ın 3 no’lu Do minör piyano konçertosunu yorumlamıştı.” (Ali, 2000, s.60) Mithat Fenmen ise, 1957 yılında CSO’nun kadrolu sanatçısı olmuştur. “Özellikle yabancı orkestra şefleri ile verdiği konserlerde üstün başarılar sağlayan Fenmen, bu konserlerinde romantik dönem bestecilerine önem vermiştir.” (Özmenteş, 1999)

Bu çalışmada, Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası konserlerinde piyanonun yeri üç değişik bakımdan incelenmiş, böylelikle 1969-1970/2004-2005 konser sezonları içerisindeki yeri belirlenmeye çalışılmıştır.

PROBLEM

“Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası’nda 1969-1970/2004-2005 konser sezonları arasında farklı değişkenler açısından piyanonun yeri nedir?”

Alt Problemler

1. Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası’nda 1969-1970/2004-2005 konser sezonları arasında piyanoya hangi ölçüde yer verilmiştir?
2. Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası’nın 1969-1970/2004-2005 konser sezonları arasında sezon açılışlarında piyanoya hangi ölçüde yer verilmiştir?
3. Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası’nın 1969-1970/2004-2005 konser sezonları arasında piyano konserlerinde seslendirilen eserlerin dönemlerine ve bestecilerine göre dağılımları nasıldır?

4. Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası'nın 1969-1970/2004-2005 konser sezonları arasında piyano konserlerinde Türk besteci ve Türk solistlerin, yabancı besteci ve solistlere oranı nedir?

YÖNTEM

Araştırmanın evrenini Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası'nın kurulduğu günden bu yana vermiş olduğu konserler oluşturmaktadır. Ancak daha önce de bahsedildiği gibi orkestranın temelleri 1826 yılında kurulan Muzika-i Humayun'a dayanmaktadır ve çeşitli isimler altında varlığını günümüze dek sürdürmüştür. Bu sebeple araştırmada orkestranın kuruluş yılı olarak, "Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası" adını aldığı 1957 yılı kabul edilmiştir. Araştırmada örneklem grubunu orkestranın 1969/1970-2004/2005 konser sezonları arasında verdikleri konserler oluşturmaktadır. Araştırmada verilerin elde edilmesinde orkestra arşivinde bulunan konser programlarından yararlanılmıştır. Orkestra program sorumlularının titiz bir çalışma ile (orkestranın vermiş olduğu konserlerde çalınan eserleri, şef ve solist adlarını kapsayacak şekilde) yaptıkları düzenleme, verilere ulaşmada yardımcı olmuştur. Araştırmada, elde edilen veriler işlenerek çözümlenmiş, sonuçların değerlendirilmesinde frekans (f) ve yüzde (%) kullanılarak tablolar oluşturulmuş ve yorumlanmıştır.

BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde araştırma sonucunda elde edilen verilerin işlenmesi ile ulaşılan bulgulara ve yorumlara yer verilmiştir. Öncelikle orkestra konserlerinde farklı çalgılar içinde piyanoya ne ölçüde yer verildiği incelenmiştir. Daha sonra sezon açılışlarında hangi çalgılara yer verildiği araştırılmıştır. Piyano konserlerinde Türk solistlerin ve Türk bestecilerin yeri incelenmiş, seslendirilen eserlerin dönemlerine ve bestecilerine göre dağılımı yapılmıştır.

Çizelge 1. 1969/1970-2004/2005 Konser Sezonları Arasında CSO' Da Verilen Konserler İçinde Hangi Çalgıya Ne Ölçüde Yer Verildiğine İlişkin Bulgular

Çalgılar	f	%
Piyano	388	28,8
Keman	384	28,5
Viyolonsel	158	11,7
Şan	147	11,0
Viyola	29	2,1
Klarnet	29	2,1
Org-Cembalo-Klavsen	27	2,0
Flüt	26	1,9
Fagot-Korno	26	1,9
Gitar	26	1,9
Arp	21	1,6
Obua	20	1,5
Trompet	19	1,4
Kontrbas	14	1,1
Vurmali	9	0,7
Diğer	25	1,8
Toplam	1348	100

Çizelge 1'de görüldüğü gibi CSO'da 1969/1970-2004/2005 sezonları arasında verilen konserlerin %28,8'inde piyano, %28,5'inde keman eserlerine yer verilmiştir. Piyano ve kemandan hemen sonra viyolonsel (%11,7) ve şan (%11) eserlerine yer verildiği görülmektedir. Viyola, klarnet, org, çembalo, klavsen, flüt, got, korno, gitar, arp, obua, trompet, kontrbas ve vurmali çalgılara yer verilme oranı ise %2,1 ile %0,7 arasında değişim göstermektedir. Ağız armonikası, dombra, nun, panflüt, saksofon gibi diğer çalgılara yer verilme oranı ise toplam %1,8'dir.

Bu durumda CSO'da 1969/1970-2004/2005 sezonları arasında en çok piyano ve keman eserlerine yer verildiği söylenebilir. Üflemeli ve vurmali çalgılara yer verilme oranının oldukça düşük olduğu da dikkat çekmektedir.

Çizelge 2. 1969/1970-2004/2005 Konser Sezonlarında, Sezon Açılışlarında Piyano Konserlerine Yer Verilme Durumuna İlişkin Bulgular

Çalgılar	f	%
Piyano	22	61,1
Keman	9	25,0
Şan	4	11,1
Diğer	1	2,8
Toplam	36	100

Araştırmanın örneklem grubunu oluşturan 1969/1970-2004/2005 sezonları arasında CSO'da sezon açılışlarının %61,1'inde piyano, %25'inde keman, %11,1'inde şan ve %2,8'inde viyolonsel eserlerine yer verilmiştir. %2,8'inde ise viyolonsel ve piyanoya yer verilmiştir. Bu durumda orkestranın sezon açılışlarının büyük çoğunluğunun piyano eserleri ile yapıldığı görülmektedir.

Çizelge 3. CSO'da 1969/1970-2004/2005 Konser Sezonları Arasında Yer Alan Türk Piyanistlerin Yabancı Piyanistlere Oranına İlişkin Bulgular

Solistler	f	%
Türk piyanist	277	71,4
Yabancı piyanist	111	28,6
Toplam	388	100

Çizelge 4.3.'te görülebileceği gibi 1969/1970-2004/2005 konser sezonları arasında CSO'da yer alan solistlerin %71,4'ü Türk, %28,6'sı yabancı solistlerdir. Bu sonuca göre, CSO'da yer alan piyano solistlerinin çoğunluğunu Türk piyanistlerimizin oluşturduğu söylenebilir.

Çizelge 4. CSO'da 1969/1970-2004/2005 Konser Sezonları Arasında Yer Alan Türk Bestecilerin Yabancı Bestecilere Oranına İlişkin Bulgular

Besteciler	f	%
Türk besteci	15	3,9
Yabancı besteci	373	96,1
Toplam	388	100

Çizelge 4'te görüldüğü gibi 1969/1970-2004/2005 konser sezonları arasında CSO'da yer alan piyano sanatçıların %3,9'u Türk bestecilere, %96,1'i ise yabancı bestecilere ait eserleri seslendirmişlerdir. Bu durumda CSO eşliğinde çalan piyanistlerin büyük çoğunluğunun Türk bestecilerin eserlerine yer vermedikleri görülmektedir. Ancak, bu sonuç üzerinde, Türk bestecileri tarafından yazılmış piyano konçertolarının sayıca oldukça az oluşunun etkili olduğu göz önünde tutulmalıdır.

Çizelge 5. CSO'da 1969/1970-2004/2005 konser sezonları arasında yer alan piyanistlerin seslendirdikleri eserlerin dönemlerine göre dağılımlarına ilişkin bulgular.

Dönemler	f	%
Romantik	199	51,3
20.yy.	145	37,4
Klasik	40	10,3
Barok	4	1,0
Toplam	388	100

Çizelge 4.5.'te görüldüğü gibi piyanistlerimizin CSO eşliğinde seslendirdikleri eserlerin %51,3'ü Romantik dönem, %37,4'ü 20.yy, %10,3'ü Klasik dönem, %1'i ise Barok dönem bestecilerine aittir. Bu durumda, seslendirilen eserlerin yaklaşık olarak yarısını romantik dönem eserlerinin oluşturduğu ortaya çıkmaktadır.

Çizelge 6. CSO'da 1969/1970-2004/2005 Konser Sezonları Arasında Yer Alan Piyanistlerin Seslendirdikleri Eserlerin Bestecilerine Göre Dağılımları.

Besteciler	f	%
L.v. Beethoven	65	16,8
S.Rachmaninov	47	12,1
W.A.Mozart	40	10,3
F.Liszt	31	8,0
F.Chopin	28	7,2
J.Brahms	22	5,7
P.I.Çaykovski	18	4,6
R.Schumann	18	4,6
E.Grieg	15	3,9
S.Saens	13	3,4
B.Bartok	12	3,0
S.Prokofiev	10	2,6
G.Gershwin	10	2,6
M.Ravel	9	2,3
J.S.Bach	4	1,0
Diğer	46	11,9
Toplam	388	100

Çizelge 6'da görüldüğü gibi CSO'da 1969/1970-2004/2005 konser sezonları arasında yer alan piyanistlerin seslendirdikleri eserlerin büyük çoğunluğu (%16,8) L.v.Beethoven'a aittir. İkinci sırada ise S.Rachmaninov'un eserleri (%12,1) yer almaktadır. Eserleri en az seslendirilen besteci ise J.S. Bach'tır (%1). Dönem dağılımı incelendiğinde (Çizelge 4.5.), klasik dönem eserlerinin romantik dönem ve 20. yy. eserlerine göre daha az seslendirildiği daha önce belirtilmişti. Ancak klasik dönem bestecisi olan Mozart'ın birçok romantik dönem ve 20. yy. bestecisine göre daha sık seslendirildiği dikkat çekmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma kapsamında CSO konserlerinde piyano eserlerine hangi ölçüde yer verildiği sorusuna yanıt aranmıştır. Elde edilen veriler ışığında CSO konserlerinde en fazla yer verilen çalgıların piyano ve keman olduğu ortaya çıkmıştır. Ancak konser açılışlarında yer verilen çalgıların dağılımı incelendiğinde, açılış konserlerinin büyük çoğunluğunda piyanoya yer verildiği görülmektedir. Uzunca bir aradan sonra zeyici karşısına çıkan orkestranın sezon boyunca elde edeceği başarıda, açılış konserinin payı bulunduğu açıktır. Bu durumda CSO'nun açılış konserleri için

piyano konserlerine yer vermesi dikkat çekicidir. Araştırmada daha sonra CSO konserlerinde Türk piyanistlerin ve Türk bestecilerin yeri üzerinde durulmuştur. Elde edilen bulgulara göre, CSO'da yer alan solistlerin büyük çoğunluğunu Türk piyanistlerin oluşturduğu, buna karşın Türk bestecilerin piyano eserlerine yer verilme oranının oldukça düşük olduğu görülmektedir. Gerek orkestralarımızın, gerekse piyanistlerimizin bu eserleri repertuarlarına alıp seslendirmeleri bestecilerimizin tanıtımı açısından önem taşımaktadır. Konserlerde seslendirilen eserlerin dönemlerine göre dağılımları incelendiğinde, romantik dönem eserlerine daha çok ağırlık verildiği ve eserleri en çok seslendirilen bestecinin L.v. Beethoven olduğu ortaya çıkmaktadır. CSO'da en çok seslendirilen piyano eserinin ise F.Liszt'in 1 Numaralı Piyano Konçertosu olduğu görülmektedir.

Günümüzde gerek devlet senfoni orkestralarının, gerekse özel kuruluşların desteklediği topluluklar ile düzenli olarak konserler veren senfoni orkestralarının sayısı oldukça artmıştır. Bu durum, eğitimlerini yurt dışında tamamlayan piyanistlerimizi ülkemize çekmekte ve izleyiciye kendilerini tanıtmaya fırsatını sunmaktadır. Ancak yeni kurulan birçok orkestranın özellikle maddi sorunlar ile karşılaştığı ve varlığını sürdürmekte güçlük çektiği de bilinmektedir. Var olan orkestralarımızın yaşatılması kadar CSO gibi köklü bir geçmişe sahip ve nispeten bir takım sorunların üstesinden gelebilen orkestralarımızın da turnelere çıkarak ülkenin her köşesine ulaşmaları sağlanmalıdır. Bunun için de ülke çapında konser salonlarının sayısı artırılmalı, piyano bulunmayan salonlara piyano alınmalıdır. Gerçekleştirilen konser etkinliklerinin basında daha fazla duyurusu yapılmalı ve konser sonrası eleştiri yazıları yayınlanmalıdır. Senfoni orkestraları sezon içerisinde düzenli olarak genç sanatçılarımıza eşlik etmeli, ayrıca Türk bestecilerin orkestra eşlikli eserlerinin basımı gerçekleştirilmeli ve daha sık seslendirilmesi sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- İlyasoğlu, E. (1996). *Zaman İçinde Müzik* (4. Baskı). İstanbul: Arif Matbaacılık.
- Tarcan, B. (1969). Büyük Orkestra. *Orkestra*, 80, s. 8.
- Gazimihal, M.Ragıp. (1955). *Türk Askeri Müzikaları Tarihi*. İstanbul: Maarif Basımevi.
- Ali, F. (2000). *Ferhunde Erkin, Tuşlar Arasında*, Ankara: Sevdâ Cenap And Müzik Vakfı Yayınları.
- Özmenteş, G. (1999). *Mithat Fenmen, Yaşamı, Sanatçılığı, Eğitimciliği ve Çoksesli Türk Sanat Müziğindeki Yeri*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir.